

УДК 316.33: 323.21

DOI: [https://doi.org/10.17721/BPSY.2024.1\(19\).5](https://doi.org/10.17721/BPSY.2024.1(19).5)

Ірина КЛИМЕНКО, канд. психол. наук

ORCID ID: 0000-0003-4539-1087

e-mail: iryna_klymenko@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Олександра ПИЛИПЕНКО, магістр

ORCID ID: 0000-0003-2147-5550

e-mail: sashapilipenko.sp@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПОЛІТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСІБ – ПРИХИЛЬНИКІВ РІЗНИХ СЦЕНАРІЇВ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ДОВІРИ ДО ВЛАДИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Вступ. Наголошено, що через те, що у 2024 році планова зміна влади в Україні через воєнний стан не відбудеться, саме довіра до влади стане основним джерелом забезпечення її легітимності, тому дослідження динаміки та структури політичної довіри, а також особливостей осіб – прихильників різних сценаріїв підвищення рівня довіри до влади, постає питанням, актуальним не лише з теоретичного боку, але і з позиції забезпечення вчасного реагування на запити громадськості для забезпечення стійкості та підтримки внутрішнього потенціалу для боротьби країни з ворогом.

Методи. Було застосовано методи онлайн-опитування респондентів з використанням анкетування та панелі психологічних методик на дослідження рівня політичної участі, цінностей, когнітивної орієнтації (локус контролю), рівня патерналізму у ставленні до інститутів влади. Для аналізу політичного дискурсу в соціальних мережах щодо умов підвищення довіри до влади в умовах війни використовувався контент-аналіз. Виокремлені на його основі шкали пропонувалися для оцінювання нашим досліджуваням.

Результати. Було виокремлено три групи респондентів із різним рівнем довіри до влади: повна недовіра, часткова недовіра та безумовна довіра. Проаналізовано політико-психологічні особливості осіб із різним рівнем довіри до влади, зокрема виявлено відмінності в рівні політичної участі, орієнтації локус контролю, політичних уподобаннях груп із частковою та безумовною підтримкою влади. Проаналізовано умови, які висувуються у дискурсі в соціальних мережах як значущі для підтримки / підвищення довіри до нинішньої влади, а також здійснено аналіз відмінностей значущості тих чи інших умов у наших досліджуваних із різними характеристиками.

Висновки. Продемонстровано зниження рівня довіри до влади в умовах затягування війни, виокремлено значний перелік нарікань на дії нинішньої влади (збільшення тенденції до авторитаризму, непрозорість у комунікації, недостатні дії щодо боротьби з корупцією, переведення економіки на військові рейки тощо) та відповідний перелік умов, які висувують різні групи задля повернення / підвищення довіри до влади.

Ключові слова: політична довіра, інституційна довіра, соціальна довіра, війна, влада.

Вступ

Актуальність дослідження. Поняття довіри / недовіри до влади є постійним об'єктом філософських, політологічних, соціологічних та психологічних досліджень. За всього різноманіття трактувань довіри здебільшого трактується як сукупність переконань у здатності владних суб'єктів задовольнити потреби тих, хто делегував їм відповідні повноваження та забезпечити стабільність у певній перспективі. Довіра до влади в сучасних демократіях доповнює правову встановленість взаємодії громадянського суспільства та держави, формує соціальний капітал політичних акторів та забезпечує відповідний рівень політичної участі громадян та підтримку ними владних ініціатив.

В умовах війни довіра до влади стає надзвичайно важливою для забезпечення стійкості та підтримки внутрішнього потенціалу для боротьби з ворогом, отже, її збереження та підтримка постає не просто політичним, а стратегічним питанням.

Постановка проблеми. Воєнний стан та воєнні загрози мають значний вплив на сприйняття влади. У таких умовах довіра до влади може зазнати серйозних коливань, а особливості реакції різних груп на прийняті владою рішення можуть напряму корелювати зі стабільністю функціонування соціальних структур та суспільства загалом. У ситуації, коли дистанція між громадянами та владою у період війни стає занадто великою, можливе суттєве послаблення консолідації, втрата керованості, а отже – зниження здатності нації чинити супротив зовнішньому ворогу.

На третій рік війни Україна опинилася в унікальній для своєї історії ситуації: зміна влади через воєнний стан не відбудеться, адже проведення виборів є неможливим. Отже, саме довіра до влади стане основним

джерелом забезпечення її легітимності. Дослідження динаміки та структури політичної та соціальної довіри, а також особливостей сегментів та груп із різним рівнем довіри до влади, таким чином, постає надзвичайно актуальним завданням.

Мета статті полягає у дослідженні політико-психологічних особливостей осіб із різним рівнем довіри до влади в умовах війни, а також в аналізі умов та сценаріїв, які висувуються різними групами задля підвищення довіри до влади.

Огляд літератури. Довіра до різних політичних акторів та інституцій в Україні в довоєнний період мала свою виразну специфіку. Порівняно з розвиненими демократіями для українців характерним є низький рівень політичної довіри, особливо інституційної. Традиційно українці більше довіряють конкретним політичним акторам, із раціональним чи ірраціональним ставленням до них також пов'язано формування недовіри. Українські дослідниці Л. С. Шачковська, О. В. Максимчук зазначають, що з трьох, виокремлених М. Вебером видів легітимації влади (традиційний, раціональний та харизматичний) саме останній є панівним в Україні. Через домінування в Україні харизматичної легітимності, можна констатувати панівну роль у вітчизняному політичному житті персональної довіри порівняно з інституційної (Шачковська, & Максимчук, 2021, р. 352–358).

Для України характерною також є циклічність динаміки політичної довіри, тісно прив'язана до строку перебування політичних акторів при владі. Знаний український соціолог, президент КМІС Володимир Паніотто, виразно проілюстрував це на прикладі президентських виборів. "Усі президенти, – зазначає він, – починають приблизно з однакового балансу довіри й

недовіри. Тобто відсоток тих, хто довіряє, мінус відсоток тих, хто не довіряє – десь приблизно 40–45 %. Після першого року президентства цей показник падає, і вони зазвичай закінчують свою каденцію з мінус 40–50 % (Кравець, 2024).

Окрім цього, як зазначають А. А. Карнаух та Л. М. Зайченко, політична довіра не обмежується довірою до тих чи інших політичних суб'єктів і є довірою до політики загалом (Карнаух, & Зайченко, 2022).

Для української політичної свідомості та культури характерним є дистанціювання від політики з виразною соціальною бінарністю "ми – вони", де прості люди протиставляються владній верхівці, а сама політика постає справою достатньо брудною. Таким чином, політична довіра (у цьому випадку – недовіра) тісно пов'язана політичним цинізмом, який невинно зростає, і з характерним для нього приписуванням політикам таких характеристик, як некомпетентність, нечесність, корисливість та відсутність намірів діяти відповідно до потреб простих людей (Klymenko, & Ivaniv, 2022).

Названі вище особливості політичної довіри в Україні зазнали певних змін із початком повномасштабного вторгнення РФ.

З початком великої війни рівень довіри українців до влади стрімко зріс. Якщо до лютого 2022 р. рейтинг В. Зеленського стабільно знижувався і баланс довіри та недовіри дійшов до мінус 23 %, то з початком повномасштабного вторгнення він став плюс 80 % (Кравець, 2024). При цьому відчутно зміцнилася саме інституційна довіра. За даними National Democratic Institute та Київського міжнародного інституту соціології найбільше у відсотковому вимірі зросла довіра до парламенту (+73 %), довіра до уряду зросла на 45 %, до місцевої влади на 15 %. Збільшилася також довіра до всіх без винятку державних інституцій (поліція, ДСНС, СБУ та, звісно ж, до ЗСУ) (Бевзенко та ін., 2022).

Очевидно, що такий підйом інституційної довіри був пов'язаний з гострим усвідомленням екзистенційної загрози державності, де персоналії відійшли на інший план порівняно з необхідністю зберегти державу та її нормальне функціонування на всіх рівнях. Утім, на третій рік війни довіра майже до всіх державних інституцій знову почала падати, хоча і зберігається на вищому за довоєнний рівні.

При цьому знову почала проявлятися тенденція до домінування персональної довіри. Для прикладу: виняткова довіра висловлюється до очільників місцевої влади (вище ніж 40 %), тоді як до місцевих рад довіра та недовіра висловлюється приблизно однаковою мірою (відповідно 43 % і 45 %) (Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади. ..., 2024).

Автори монографії "Українське суспільство в умовах війни. 2022" звертають увагу на цікавий аспект, який стосується структури довіри в умовах війни. За результатами факторного аналізу їм вдалося виокремити дві компоненти довіри: перша компонента, фактор F1, репрезентує довіру до тих, хто забезпечує економічне та соціальне життя в країні – парламент, уряд, прем'єр-міністр, поліція, місцева влада і частково Президент країни (умовно – "довіра до цивільних"), а друга компонента, фактор F2 – відображує довіру до тих, хто безпосередньо веде збройну боротьбу з ворогом – армія, національна гвардія, Президент і частково прем'єр-міністр та уряд (умовно – "довіра до військових") (Бевзенко та ін., 2022).

На третій рік війни "довіра до військових" залишається стабільно високою. За даними Центру Разумкова станом на січень 2024 р. найчастіше довіра висловлюється до ЗСУ (їм довіряють 95 % опитаних), НГУ (81 %),

Держприкордонслужби (77 %), Міністерства оборони (69 %), СБУ (68 %), Президента України (64 %), тоді як "довіра до цивільних" поступово знижується: більшість респондентів висловлюють недовіру державному апарату (чиновникам) (не довіряють 75 %), політичним партіям (72 %), Верховній Раді України (70 %), Уряду України (64 %).

Ще одна цікава тенденція пов'язана з динамікою соціальної довіри, яка, на думку М. А. Остапенко та Л. С. Бунгеа, нерозривно пов'язана з довірою політичною. На початку великої війни соціальна довіра зросла не так різко, як політична: зокрема, на 6 % до знайомих; на 9 % загалом до людей; на 13 % до сусідів; на 14 % до жителів населеного пункту. Виняток становить лише надзвичайно високий показник довіри до волонтерів (84 %). Але ці показники, на відміну від політичної довіри, не зазнають зниження за останні роки (Остапенко, & Бунгеа, 2023).

Виокремлення раніше не виокремлених частин загальної проблеми. Здійснюючи наукові розвідки, пов'язані з довірою до влади, більшість дослідників обмежується фіксацією тенденцій. Здійснюються поодинокі спроби сегментації соціальних груп за критерієм довіри / недовіри до влади. Зокрема, за результатами КМІС на основі аналізу емпіричних даних у просторі двох компонентів політичної довіри ("довіра до цивільних" та "довіра до військових") було виокремлено три кластери, три групи подібних за політичною довірою: перший кластер – ті, хто схильні більше за середній рівень довіряти і цивільній, і військовій владі (47 % вибірки), ті, хто схильні менше за середній рівень довіряти обом владам (22 %), ті, хто вище від середнього рівня довіряє військовій владі і не довіряє цивільній (31 %). У цьому ж дослідженні виокремлено певні демографічні характеристики виокремлених кластерів: зокрема, підвищений рівень політичної довіри (перший кластер) більше характерний для мешканців Центру та Західного регіону; знижену політичну довіру (другий кластер) проявляють мешканці Південного та Східного регіонів; підвищена довіра до військових без довіри до цивільних (третій кластер) більше виражена в середній віковій групі, тоді як молодь схильна проявляти підвищену політичну довіру (Бевзенко та ін., 2022).

Утім, на наш погляд, цікавим да значущим для підтримки довіри та легітимізації влади є також розуміння психолого-політичних особливостей груп із різним рівнем довіри до влади, чому і було присвячено наше емпіричне дослідження.

Методи

Основним завданням емпіричного етапу дослідження було виявлення політико-психологічних особливостей осіб із різним рівнем довіри до влади в умовах війни та аналіз умов та сценаріїв, які висуваються задля збереження чи підвищення цієї довіри.

Для того щоб визначити політико-психологічні особливості осіб з різним рівнем довіри до влади, нами було обрано низку методик: скорочений варіант опитувальника рівня політичної участі (Л. Кияшко), методика Ш. Шварца PVQ "Портрет цінностей" (адаптація І. Семків); методика на виявлення Когнітивної орієнтації (локус контролю) Дж. Роттера; "Опитувальник рівня патернализму у ставленні до інститутів влади" (Т. Стефаненко, О. Тихомандрицька, Є. Белінська).

Для виявлення рівня довіри до влади використовувалися традиційні для подібних опитувань анкетні запитання. Опитувальник було доповнено запитаннями на виявлення соціально-демографічних особливостей респондентів (стать, вік, місце проживання), а також запитаннями на визначення політичних преференцій на виборах

2019 р. (президентські та парламентські вибори) та на виборах 2024 р. (за умови, якби вони відбулися).

Для аналізу політичного дискурсу в соціальних мережах щодо умов підвищення довіри до влади в умовах війни використовувався контент-аналіз. Виокремлені на його основі шкали пропонувалися для оцінювання нашим досліджуванним.

Вибірку дослідження становили 105 осіб віком від 18 років, обох статей, які проживають на території України або за кордоном, є прихильниками різних політичних сил та демонструють різний рівень довіри до нинішньої влади. Дослідження було проведено онлайн, за допомогою платформи Google-forms.

Результати

На основі запитань щодо рівня довіри до нинішньої влади вибірку було поділено на три групи: ті, хто не довіряє владі та не готовий змінювати свою позицію; ті, хто не довіряє нинішній владі, але за певних умов (їх аналіз буде здійснено пізніше) готові змінити свою думку та ті, хто довіряє владі безумовно.

Перша група (абсолютно не довіряють владі) виявилася зовсім нечисленною (11 осіб, 10,5 % від усієї вибірки). Її показники не порівнювалися з іншими групами. Це були респонденти обох статей, переважно вікової категорії від 18 до 25 років, більшість з яких є прибічниками Петра Порошенка та його партії.

Друга група (виявляють значну недовіру до влади, але готові підтримати її у разі виконання певних умов) виявилася найчисленнішою (72 особи, 58,1 %), туди ввійшли люди різного віку та обох статей з різними політичними вподобаннями.

До третьої групи (виявляють безумовну довіру до влади) увійшло 33 особи (31,4 % від усієї вибірки). Переважно це були молоді люди віком від 18 до 25 років жіночої статі, які підтримують Володимира Зеленського та його політичну партію ще з 2019 р.

Було здійснено порівняння політико-психологічних особливостей двох останніх груп із використанням непараметричного критерію Манна-Уїтні U та показника d Коена для визначення значущості відмінностей та величини ефекту.

За опитувальником на виявлення рівня патерналізму у ставленні до інститутів влади обидві групи проявляють високий рівень бажання опіки (середнє – 28,0 балів) та середній рівень містифікації влади, приписування їй таких якостей, як недоступність, величність тощо (23,4 бала). Було виявлено незначні відмінності між групами за шкалами "Ставлення до закону" та "Зняття відповідальності". Ті, хто виявляють значну недовіру до влади, але готові підтримати її у разі виконання певних умов, виявляють нижчий рівень довіри до універсальності та справедливості закону та відсутності ідеалізованого сприйняття реальності у правовому полі та водночас вищий рівень готовності перекладати відповідальність за соціальне, особисте благополуччя на зовнішні фігури, владні або соціальні інститути. Утім, виявлені відмінності не є статистично значущими.

Статистично значущі відмінності з малим розміром ефекту ($p < 0,05$; $r = 0,2$) виявлено за спрямованістю локусу контролю. Рівень екстернальності є вищим у досліджуваних з низьким рівнем довіри до влади, і навпаки – людям з високим рівнем довіри до влади притаманна інтернальність. Цей результат виявився для нас дещо несподіваним, оскільки досліджувані, які демонструють безумовну довіру до влади, одночасно проявляють як високий рівень бажання опіки від неї, так і впевненість у тому, що події власного життя радше залежать від них самих, а не від зовнішніх чинників (наприклад, тих самих дій влади).

Суттєвих відмінностей у цінностях між двома групами не виявлено. Найбільш суттєві відмінності ($p < 0,5$) виявлено тільки за цінностями "Досягнення" та "Гедонізм". Група, яка проявляє безумовну довіру до влади, проявляє більше прагнення до особистого успіху та саморозвитку, тоді як групі з низьким рівнем довіри до влади притаманне більше прагнення отримувати насолоду від життя.

Рівень політичної участі (ступінь залучення до політичного життя країни, бажання особистості захищати свої політичні права та інтереси) дещо вищий ($p < 0,05$; $r = 0,2$) у респондентів, що підтримують нинішню владу, на противагу тим, хто в ній зневірився. При цьому простежується тісна залежність від політичних уподобань ($p < 0,05$; $r = 0,6$). Досліджувані, які на виборах 2019 р. підтримували Петра Порошенка та його партію, наразі мають низький рівень довіри до влади.

Важливим завданням для нас було не лише дослідити політико-психологічні особливості осіб із різним рівнем довіри до влади в умовах війни, але також проаналізувати умови та сценарії, які висувуються різними групами задля збереження чи підвищення довіри до влади.

Нами було проведено контент-аналіз політичного дискурсу щодо довіри до влади в соціальних мережах. Було проаналізовано приблизно 1000 коментарів під постом Валерія Пекаря у Facebook, де обговорювалося, за яких умов люди готові і надалі підтримувати нинішню владу, якщо вибори у 2024 р. не відбудуться.

Завдяки контент-аналізу нами були виявлені такі групи умов та сценаріїв (рис. 1), за яких люди готові продовжувати підтримувати нинішню владу:

- відхід від авторитаризму (делегування повноважень опозиційним силам, зменшення впливу Офісу Президента, створення Уряду національної єдності / порятунку);
- кадрові рішення (залучення висококласних фахівців на ключові посади в уряді, технократія, звільнення ставлеників Президента, суспільна довіра до яких підірвана (наприклад, Татарова, Єрмака);
- стимулювання реформ (швидке виконання умов, необхідних для вступу до ЄС, забезпечення умов для судової реформи тощо);
- боротьба з корупцією (реальне покарання винних за корупційні злочини, прозорість у процесі, спільне з експертами розроблювання інструментів, які унеможливають більшість корупційних схем, тощо);
- економічна свобода (реформи для розвитку економіки, ліквідація тиску на бізнес з боку держави, оптимізація податкової сфери);
- свобода слова (правдива комунікація із народом, визнання помилок, відмова від єдиного телемарафону, повернення альтернативних медіа, визнання помилок, обговорення незручних питань та тем);
- діалог влади і суспільства (залучення експертів до обговорення та вироблення рішень, критичних для країни, забезпечення механізмів зворотного зв'язку із суспільством у критичних питаннях);
- зміцнення національної ідентичності (сприяння очищенню від негативної спадщини минулого, повна заборона московського патріархату, боротьба з російськими наративами, залишками культурної експансії, сприяння власним просвітницьким, культурним ініціативам);
- переведення країни на військові рейки (налагодження виробництва власної зброї, будівництво фортифікацій, спрямування коштів на воєнні потреби тощо);
- вирішення питання мобілізації / демобілізації (зокрема, мобілізація депутатів);

- запит на справедливість (правда і правила однакові для усіх, справедливе та рівне покарання за порушення законів для всіх / знищення касты недоторканих);
- інше (наприклад, закон про вільний продаж та носіння зброї).

Умови, які в проаналізованих коментарях згадувалися найчастіше, були пов'язані передусім з обмеженням авторитаризму та зменшенням ролі ОП, боротьбою з корупцією, гарантією соціальної справедливості та налагодженням щирої комунікації та діалогу між владою та народом (рис. 1).

Група наших досліджуваних, яка не схильна довіряти нинішній владі, але все-таки готова підтримувати її надалі в разі виконання певних умов, оцінювала

виокремлені на основі контент-аналізу вимоги за 7-бальною шкалою з огляду на суб'єктивну оцінку їхньої значущості. Як бачимо з рис. 2, більшість умов було визнано вкрай важливими (понад 5 балів). Найбільш критичними умовами, на думку наших досліджуваних, можна вважати: реальне покарання винних за корупційні злочини, спільне з експертами розроблення інструментів, які унеможливають більшість корупційних схем, справедливе та рівне покарання за порушення законів для всіх / знищення касты недоторканих, сприяння судовій реформі, належні кадрові рішення в ОП та уряді, гарантування демобілізації для тих, хто відвоював 2–3 роки, збільшення виробництва власної зброї, сприяння боротьбі з російськими наративами.

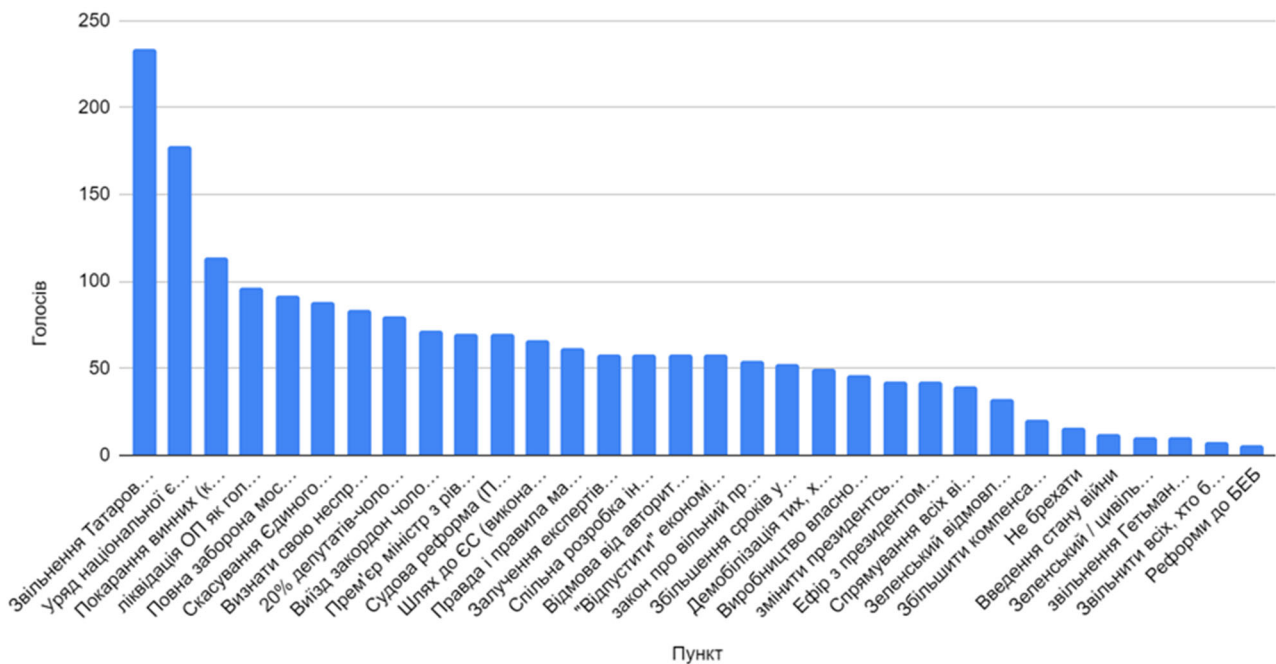

Рис. 1. Рейтинг умов задля підвищення довіри до влади за результатами контент-аналізу

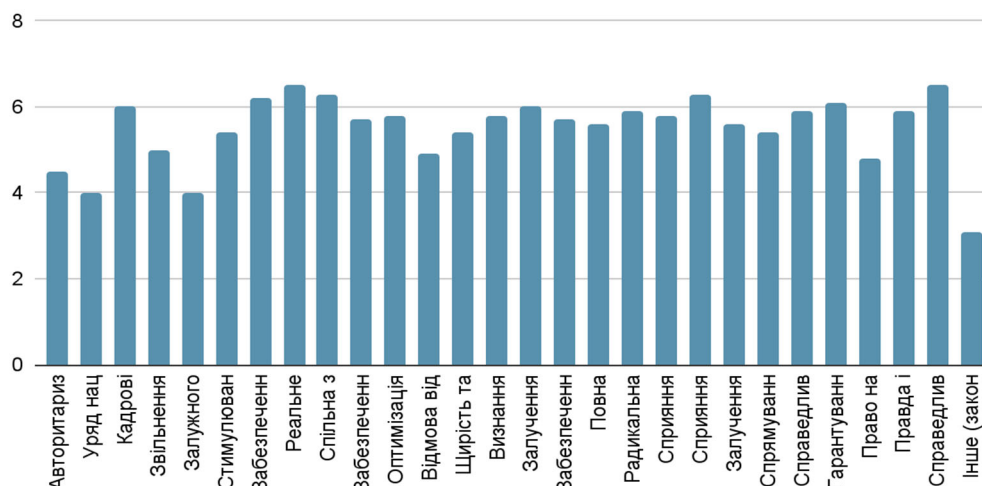

Рис. 2. Рейтинг умов задля підвищення довіри до влади від учасників дослідження

Надалі ми проаналізували наявність відмінностей між умовами, які є значущими для досліджуваних із різними характеристиками.

Зокрема, чоловіки надають більше значення умовам, пов'язаним із боротьбою з корупцією ($p = 0,013$; $r = 0,297$), тоді як жінки більшу увагу схильні приділяти питанням

зміцнення національної ідентичності ($p = 0,024$; $r = 0,303$) та забезпеченню дозволу чоловікам на виїзд за кордон ($p = 0,042$; $r = 0,287$).

Ті, хто перебувають за кордоном, більше за тих, хто проживає в Україні, переймаються питаннями сприяння просвітницьким, культурним ініціативам зі зміцнення

національної ідентичності ($p = 0,002$; $r = 0,438$) та спільного з експертами розроблювання інструментів, які унеможливають більшість корупційних схем ($p = 0,017$; $r = 0,296$).

Умова відмови від авторитаризму, ручного управління, зменшення впливу адміністрації Президента є більш значущою для прихильників опозиційних політичних сил ($p = 0,038$), тоді як ті, хто готовий був би підтримати чинну владу, зокрема В. Зеленського на виборах 2024 р., якби вони відбулися, частіше висувають вимогу щодо визнання помилок та відходу від практики замовчування незручних питань та тем ($p = 0,034$).

Досліджувані, схильні до прагнення опіки від владних інституцій, частіше є прихильниками створення уряду національної єдності / порятунку, допуску до управління державою різних опозиційних сил та гарантування демобілізації для тих, хто наразі відвоював відведений строк ($p < 0,01$), тоді як особи з низьким рівнем прагнення опіки від влади більш значущо вважають умову відмови від практики єдиного телемарафону, повернення в інформаційний простір альтернативних медіа ($p = 0,004$), залучення експертів до обговорення та вироблення рішень, критичних для країни ($p = 0,053$), а також повернення В. Залужного на посаду головнокомандувача чи іншу знакову позицію ($p = 0,007$).

Респондентам з інтернальним локусом контролю притаманно надавати великого значення стимулюванню реформ та швидкому виконанню умов, необхідних для вступу до ЄС ($p = 0,014$), також вони наполягають на спрямуванні коштів на військові потреби ($p = 0,026$).

За результатами кореляційного аналізу, умовами, які найтісніше пов'язані з показником збереження довіри до нинішньої влади для усієї вибірки виявилися щирість та правдивість у комунікації влади з народом / висвітлення реального стану справ ($p = 0,004$; $r = 0,279$) та знищення кастри недоторканих ($p = 0,022$; $r = 0,223$).

Дискусія і висновки

Результати нашого дослідження цілком узгоджуються із результатами основних моніторингових досліджень в Україні, які фіксують зниження довіри до влади (особливо інституційної) на третій рік війни. Лише третина наших досліджуваних демонструють безумовну довіру до влади, тоді як решта демонструє недовіру або мікс довіри та недовіри.

Результати здійсненого контент-аналізу політичного дискурсу щодо довіри до влади в соціальних мережах продемонстрували значну палітру претензій до влади та умов, які висувають українці задля збереження / підвищення рівня довіри до неї, найбільш значущими з яких є відхід від практики авторитаризму та зменшення ролі ОП, усунення від влади осіб із заплямованою репутацією, створення уряду національної єдності, посилення боротьби з корупцією, відновлення свободи слова тощо.

Наше дослідження продемонструвало можливість виокремлення сегментів із різними політико-психологічними характеристиками, які є більш чи менш чутливими до тих чи інших соціально-політичних проблем та фокусуються на різних вимогах до влади.

Урахування потреб цих груп, а також подолання зафіксованої для усієї вибірки надзвичайної чутливості до щирості та правдивості в комунікації з владою та загостреного відчуття нестачі соціальної справедливості (наявності кастри недоторканих у часи війни) відкриває шлях до збалансування показників довіри та недовіри та

забезпечення умов визнання легітимності чинної влади, незважаючи на неможливість проведення виборів в умовах воєнного стану.

Внесок авторів: Ірина Клименко – концептуалізація, методологія, огляд літератури; Олександра Пилипенко – збір емпіричних даних та їх валідація, емпіричне дослідження та аналіз даних.

Список використаних джерел

- Бевзенко, Л., Беленок, О., Бойко, Н., Бурлачук, В., Бурова, О., Головаха, Є., Горбачик, А., Дембіцький, С., Жульєнова, О., Злобіна, О., Іваненко, О., Івашченко, О., Касянчук, М., Костенко, Н., Любіва, Т., Макеєв, С., Максименко, О., Малиш, Л., Мацько-Демиденко, І., ... Шульга, Р. (2022). *Українське суспільство в умовах війни*. 2022 (Є. Головаха & С. Макеєв, Ред.). Інститут соціології НАН України. <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/maket-vijna...2022dlya-tipografiivse.pdf>
- Карнаух, А. А., & Зайченко, Л. М. (2022). Осмислення понять "довіра" та "політична довіра" у політичній науці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Сер. 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*, 28, 60–66. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series22.2020.28.09>
- Кравець, Р. (2024, 2 квітня). Володимир Паніотто: Відставка Залужного відразу відобразилася на рейтингу Зеленського. *Українська правда*. <https://www.pravda.com.ua/articles/2024/04/2/7449203/>
- Остапенко, М. А., & Бунгеа, Л. С. (2023). Довіра до влади як ресурс розвитку суспільства. *Регіональні студії*, 35, 16–21. <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.35.2>
- Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади. *Довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів (січень 2024 р.)*. (2024, 7 лютого). Разумков центр. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-sichen-2024r>
- Шачковська, Л. С., & Максимчук, О. В. (2021). Довіра до влади як один із чинників існування стабільної демократії. In M. L. Komarytsky (Ed.), *International scientific innovations in human life* (pp. 352–358). Cognum Publishing Hous. <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/08/INTERNATIONAL-SCIENTIFIC-INNOVATIONS-IN-HUMAN-LIFE-25-27.08.21.pdf>
- Klymenko, I., & Ivaniv, O. (2022). The social and psychological factors of forming political cynicism. *Український психологічний журнал*, 1(17), 26–41. [https://doi.org/10.17721/upj.2022.1\(17\)](https://doi.org/10.17721/upj.2022.1(17))
- References**
- Bevzenko, L., Belenok, O., Boyko, N., Burlachuk, V., Burova, O., Holovakha, E., Horbachyk, A., Dembitsky, S., Zhuliyanova, O., Zlobina, O., Ivanenko, O., Ivashchenko, O., Kasyanchuk, M., Kostenko, N., Lyubiva, T., Makeyev, S., Maksimenko, O., Malys, L., Matsko-Demydenko, I., ... Shulga, R. (2022). *Ukrainian society in the conditions of war*. 2022 (E. Holovakha & S. Makeev, Eds.). Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Citizens' assessment of the situation in the country and the actions of the authorities. *Trust in social institutions, politicians, officials and public figures*. (2024, February 7). Razumkov Center. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-sichen-2024r>
- Karnaukh, A. A., & Zaichenko, L. M. (2022). Understanding the concepts of "trust" and "political trust" in political science. *Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Ser. 22. Political Science and Methods of Teaching Socio-Political Disciplines*, 28, 60–66 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series22.2020.28.09>
- Klymenko I., & Ivaniv O. (2022). The social and psychological factors of forming political cynicism. *Ukrainian Psychological Journal*, 1(17), 26–41 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.17721/upj.2022.1\(17\)](https://doi.org/10.17721/upj.2022.1(17))
- Kravets, R. (2024, April 2). Volodymyr Paniotto: Zaluzhny's resignation immediately appeared on elensky's rating. *Ukrainian Pravda*, 2024 [in Ukrainian]. <https://www.pravda.com.ua/articles/2024/04/2/7449203/>
- Ostapenko, M. A., & Bungea, L. S. (2023). Trust in the authorities as a resource for the development of society. *Regional Studies*, 35, 16–21 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.35.2>
- Shachkovska, L. S., & Maksymchuk, O. V. (2021). Trust in the government as a factor in the existence of a stable democracy. In M. L. Komarytsky (Ed.), *International scientific innovations in human life* (pp. 352–358). Cognum Publishing Hous. [in Ukrainian]. <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/08/INTERNATIONAL-SCIENTIFIC-INNOVATIONS-IN-HUMAN-LIFE-25-27.08.21.pdf>

Отримано редакцією журналу / Received: 05.12.23
Прорецензовано / Revised: 19.04.24
Схвалено до друку / Accepted: 15.05.24

Iryna KLYMENKO, PhD (Psychol.)
ORCID ID: 0000-0003-4539-1087
e-mail: iryna_klymenko@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Oleksandra PYLYPENKO, Master of Arts
ORCID ID: 0000-0003-2147-5550
e-mail: sashapilipenko.sp@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

POLITICAL AND PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF INDIVIDUALS SUPPORTING VARIOUS SCENARIOS FOR INCREASING TRUST IN GOVERNMENT DURING WARTIME

Background. *It was emphasized that due to the fact that in 2024 the planned change of power in Ukraine due to martial law will not take place, trust in the government will be the main source of ensuring its legitimacy. The study of the dynamics and structure of political trust, as well as the characteristics of people who are supporters of various scenarios of increasing the level of trust in the authorities, is an issue that is relevant not only of the theoretical side, but also from the position of ensuring a timely response to public requests to ensure the stability and support of the internal potential for the country's fight against the enemy.*

Methods. *The methods of online survey of respondents using questionnaires and a panel of psychological methods were used to study the level of political participation, values, cognitive orientation (locus of control), and the level of paternalism in relation to government institutions. Content analysis was used to analyse the political discourse in social networks regarding the conditions for increasing trust in the authorities in wartime conditions. The scales selected on its basis were offered for evaluation by our subjects.*

Results. *Three groups of respondents with different levels of trust in the authorities were distinguished: complete distrust, partial distrust and unconditional trust. The political and psychological features of people with different levels of trust in the authorities were analysed, in particular differences in the level of political participation, orientation of the locus of control, political preferences of groups with partial and unconditional support of the authorities were revealed. The conditions put forward in the discourse on social networks as significant for maintaining / increasing trust in the current government were analyzed, as well as the analysis of differences in the importance of certain conditions in our subjects with different characteristics.*

Conclusions. *A decrease in the level of trust in the authorities in the conditions of the prolongation of the war is demonstrated, a significant list of complaints against the actions of the current government is highlighted (increasing tendency to authoritarianism, lack of transparency in communication, insufficient actions to fight corruption, transfer of the economy to military rails, etc.) and a corresponding list of conditions that put forward various groups in order to return / increase trust in the authorities.*

Keywords: *political trust, institutional trust, social trust, war, power.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.